

Toelichting op Atlas Kwetsbaarheid

Atlas Kwetsbaarheid

Er bestaan grote gezondheidsverschillen in Nederland, niet alleen tussen volwassenen maar ook tussen kinderen. Ouders en kinderen die kwetsbaar zijn of in een kwetsbare situatie leven, hebben een grotere kans op een slechtere gezondheid. Om een beeld te krijgen over de verdeling van het risico op kwetsbare situaties onder (toekomstige) gezinnen met jonge kinderen in Nederland, is de *kwetsbaarheidsatlas* ontwikkeld. Deze atlas bestaat uit een landelijke kaart en verschillende gemeentelijke kaarten, waarin het risico op kwetsbare situaties onder (toekomstige) gezinnen gevisualiseerd wordt. Gemeenten kunnen deze informatie koppelen aan andere kerncijfers en inzichten van ouders en professionals uit de gemeente. Zo kan de atlas richting geven aan keuzes over het realiseren en afstemmen van zorg en ondersteuning gericht op het bieden van een zo gezond mogelijke start voor (toekomstige) kinderen.

Dit document licht de werking en interpretatie van de *kwetsbaarheidsatlas* toe. Lokale plattegronden per gemeente zijn op te vragen (zie contactdetails aan het einde van dit document).

Het risico op kwetsbare situaties onder (potentiële) ouders in beeld

Ieder kind verdient de best mogelijke start van haar of zijn leven en een optimale kans op een goede toekomst ([Landelijk Actieprogramma Kansrijke Start](#), 2018). Die goede start begint al voor de geboorte, zelfs nog voor de conceptie en de zwangerschap, en is cruciaal voor de groei en ontwikkeling van kinderen. Een minder goede start tijdens deze eerste 1.000 dagen van een kind kan problemen met zich mee brengen, zoals overgewicht, groei- en (psychische) ontwikkelingsproblemen, suikerziekte of hart- en vaatziekten. Als kind, maar ook op latere leeftijd.

Er zijn meerdere risicofactoren in de situatie van de (aanstaande) moeder én vader die de kans op een minder goede start verhogen. Naast medische risicofactoren, zorgt vooral de blootstelling aan stress vóór en tijdens de zwangerschap voor een hogere kans op een minder goede start. Deze stress hangt vaak samen met verschillende zaken zoals schulden, werkloosheid, huisvestingsproblemen, relatieproblemen, huiselijk geweld of een combinatie

daarvan. Tenzij er ook beschermende factoren aanwezig zijn zoals voldoende veerkracht, een stabiel gezinsklimaat of een ondersteunend sociaal netwerk, maakt dit (potentiële) ouders en hun (toekomstige) kinderen ontvankelijk voor een ongunstige start.

Gemeenten en hun lokale partners kunnen een rol spelen in de eerste 1.000 dagen van hun toekomstige bewoners door het sterken van (potentiële) ouders die zich in een kwetsbare situatie bevinden. Het merendeel van deze ouders redt het prima zelf. Maar soms is er meer nodig, zoals een steuntje in de rug of bredere ondersteuning, zoveel mogelijk dichtbij en in hun eigen omgeving.

Waarom is het belangrijk om dit in beeld te hebben?

(Potentiële) ouders die zich in een kwetsbare situatie bevinden, hebben een hogere kans om zelf kwetsbaar te worden of een minder goede gezondheid te ervaren. Dit geldt niet alleen voor henzelf, maar ook voor hun (toekomstige) kinderen. Door het risico op kwetsbare situaties onder (potentiële) ouders te

signaleren en oog te hebben voor hiermee samenhangende risicofactoren en beschermende factoren in hun omgeving, kunnen gemeenten, partnerorganisaties en professionals - waar nodig - zo vroeg mogelijk ondersteuning bieden en investeren in beschermende factoren voor gezinnen met jonge kinderen. Daarvoor moet een gemeente weten of, en in welke wijk(en), het risico op kwetsbare situaties hoger is dan gemiddeld. Belangrijk is dat we niet alleen kijken naar risico- en beschermende factoren die gelden voor ouders, maar ook voor potentiële ouders, zodat we op een zo vroeg mogelijk moment aandacht hebben voor de omgeving waarbinnen toekomstige kinderen geboren kunnen worden. Als we het hebben over potentiële ouders, bedoelen we alle volwassenen in de reproductieve leeftijd van ongeveer 18 tot 40 jaar.

Maar wanneer bevinden (potentiële) ouders zich in een kwetsbare situatie? Huidige studies die zich richten op die kwetsbaarheid in combinatie met de gezondheid van ouders en hun kinderen (rond de geboorte) focussen voornamelijk op de invloed van een lage sociaaleconomische status en het wonen in een achterstandsbuurt. Er spelen echter veel meer factoren een rol.

Wat is een kwetsbare situatie & waardoor wordt dat beïnvloed?

Wanneer er meerdere nadelige factoren aanwezig zijn in het leven en de omgeving van (potentiële) ouders, die van invloed kunnen zijn op hun vermogen om met die nadelige factoren om te gaan, spreken we van een kwetsbare situatie. Door te weten welke factoren, zowel risicofactoren als beschermende factoren, samenhangen met dit vermogen en hoe deze factoren verdeeld zijn onder de populatie van (potentiële) ouders, kunnen gemeenten en partners inzicht krijgen waar en wanneer het risico op kwetsbare situaties hoger is.

Een bepaalde mate van veerkracht of coping is nodig om zo goed mogelijk met een stressvolle en moeilijke situatie om te gaan. Het gebrek aan veerkracht of coping vergroot de kans om kwetsbaar te zijn. Is iemand bijvoorbeeld in staat om een balans te vinden

tussen risicofactoren en beschermende factoren? Kan iemand de juiste keuzes maken zodat de negatieve gevolgen van risicofactoren niet de overhand krijgen? Dit vermogen hangt af van verschillende determinanten (factoren), zoals een (verminderd) gevoel van controle over het leven, (verminderd) geloof in de eigen capaciteiten om gebeurtenissen te veranderen, of het wel of niet meegemaakt hebben van een traumatische gebeurtenis. Andere voorbeelden zijn leefstijl, opleidingsniveau, het sociale netwerk, de mate van gezondheidsvaardigheden of de financiële situatie. Een opeenstapeling van determinanten die dit vermogen verminderen kan ervoor zorgen dat (potentiële) ouders en hun kinderen kwetsbaar zijn of in een kwetsbare situatie leven, met minder goede uitkomsten van de zwangerschap en zo een minder goede start in het leven ten gevolg.

Hoe komen de gegevens over kwetsbaarheid tot stand?

Welke determinanten hebben de meeste invloed op kwetsbaarheid onder (potentiële) ouders? Daar hebben we een literatuuronderzoek naar gedaan. In (inter)nationale studies zijn meerdere risico- en beschermende factoren gevonden die de kans op kwetsbaarheid verhogen, of juist verlagen.

DETERMINANTEN

Over de onderstaande determinanten, die van invloed zijn op iemands (on)vermogen om met bepaalde situaties om te gaan, worden in Nederland regelmatig gegevens verzameld. De onderstaande lijst laat zien dat het niet alleen gaat om persoonlijke determinanten, maar ook om determinanten die te maken hebben met de leefomgeving:

- geslacht
- leeftijd
- burgerlijke staat

- opleidingsniveau
- migratieachtergrond
- huishoud inkomen
- angst/depressie verschijnselen
- gevoelens van eenzaamheid
- het hebben van een (betaalde) baan
- sociale samenstelling van de buurt
- gemiddelde huiswaarde in de buurt
- aantal huur- of koopwoningen in de buurt

Een deel van de gegevens is beschikbaar in registratiebestanden van het CBS en een deel in de '[Gezondheidsmonitor](#)'. Dit is een vragenlijst die het CBS en de GGD-en elke vier jaar uitzetten onder een representatieve groep volwassenen, waarbij gevraagd wordt naar de (ervaren) gezondheid, leefstijl en sociale situatie van personen. Gegevens over buurt- en wijkenmerken in Nederland zijn vrij beschikbaar via [CBS Statline](#).

NIET ALLES WORDT GEMETEN

Niet over alle determinanten die van invloed zijn op iemands kwetsbaarheid worden in Nederland (op grote schaal) gegevens verzameld. En soms worden bepaalde determinanten pas duidelijk in een persoonlijk gesprek: denk aan karaktereigenschappen of het meegemaakt hebben van een traumatische gebeurtenis, die ook van invloed kunnen zijn op iemands kwetsbaarheid.

Om (het risico op) kwetsbaarheid onder de groep (potentiële) ouders zo goed mogelijk te kunnen inschatten, is een statistisch model ontwikkeld op basis van de best beschikbare - geanonimiseerde - data van het CBS. Dit model voorspelt het risico op kwetsbaarheid gerelateerd aan (combinaties van) de verschillende determinanten. Met dit model kunnen we de verwachte mate van kwetsbaarheid onder alle (potentiële) ouders, van 18 tot 40 jaar, in heel Nederland schatten. Deze schattingen zijn omgezet in een kwetsbaarheidsscore per wijk. Zo zijn de schattingen niet te herleiden naar personen.

Deze kwetsbaarheidsscore weergeeft welke wijken een hoger, of juist lager dan gemiddeld, risico op kwetsbare situaties onder (potentiële) ouders hebben. Mede door deze informatie kunnen gemeenten een beter beeld krijgen over welke wijken meer aandacht verdienen en waar de zorg- en hulpverlening optimaler of op een andere manier gerealiseerd kan worden. Met deze informatie, kan de gemeente zo goed mogelijk aansluiten bij de lokale situatie van gezinnen. Voor de grotere gemeenten in Nederland (> 70.000 inwoners) is dit risico op een kwetsbare situatie per wijk gevisualiseerd in lokale plattegronden. Zo wordt letterlijk in kaart gebracht in welke wijken er meer of minder (potentiële) ouders wonen die mogelijk extra steun kunnen gebruiken.

De *kwetsbaarheidsatlas* is een aanvulling op bestaande indicatoren op regionaal, gemeentelijk en wijkniveau. Op [waarstaatjegemeente.nl](#) zijn veel gemeentelijke indicatoren te vinden, waaronder [perinatale kerncijfers](#). Andere cijfers over kinderen en gezinnen zijn te vinden bij [Kinderen in Tel](#) of de [Jeugdmonitor](#). Bij de perinatale kerncijfers ligt de focus op geboorte-uitkomsten, Kinderen in Tel en de Jeugdmonitor laten zien hoe het met kinderen en jongeren gaat. Het is vaak minder duidelijk hoe het gaat met (potentiële) ouders in de leeftijdsgroep van 18-40 jaar en in welke wijken er meer aandacht moet zijn voor deze groep, met name als zij nog geen kinderen hebben.

Interpretatie van de plattegrond

De *kwetsbaarheidsatlas* toont de verdeling van het geschatte risico op kwetsbare situaties onder (potentiële) ouders. Dit is zowel gevisualiseerd in een landelijke kaart als in gemeentelijke kaarten. De landelijke kaart laat een vergelijking zien tussen gemeenten: in welke gemeenten is het risico hoger dat (potentiële) ouders en hun (toekomstige) kinderen zich in een kwetsbare situatie bevinden? Bij de gemeentelijke kaarten gaat het om de vergelijking tussen de wijken binnen die ene gemeente. Ook in gemeenten met een relatief lage kwetsbaarheidsscore, kunnen er wijken zijn waar die

score hoger ligt dan het gemeentelijk gemiddelde. En andersom.

De kwetsbaarheidsscore heeft een schaal van 7 tot 35. Een hogere score betekent dat een groter risico is voor (potentiële) ouders om zich in een kwetsbare situatie te bevinden. De gemiddelde kwetsbaarheidsscore voor deze groep in Nederland is 14,2. Dit laat zien dat het overgrote deel van de (potentiële) ouders een laag risico heeft om kwetsbaar te worden. De kwetsbaarheidsscore per wijk in Nederland varieert van 12,1 tot 16,5.

Ter vergelijking met het Nederlands gemiddelde wordt in elke gemeentelijke kaart de gemiddelde kwetsbaarheidsscore van die gemeente vermeld. In kleuren is aangegeven welke wijken een hogere, lagere of vergelijkbare score hebben ten opzichte van het gemeentelijk gemiddelde. Omdat de kleuren afhankelijk zijn van het gemeentelijk gemiddelde, zijn kaarten van verschillende gemeenten niet met elkaar te vergelijken.

In de gemeentelijke kaart is ook het percentage 15-45¹ jarigen per wijk weergegeven. Dit is een benadering van de spreiding van de groep (potentiële) ouders over de verschillende wijken. De combinatie van de kwetsbaarheidsscore en grootte van de groep kan helpen bij het maken van (beleids)keuzes, bijvoorbeeld tussen twee wijken met ieder een hoger dan gemiddelde kwetsbaarheidsscore, maar een verschil in het percentage 15-45 jarigen.

Ga met elkaar in gesprek

De lokale situatie en mogelijkheden vormen de basis voor de aanpak voor een gezonde en kansrijke start. Om deze in kaart te brengen kunt u gebruik maken van verschillende bronnen, zoals deze *kwetsbaarheidsatlas*, de [perinatale kerncijfers](#) en [algemene gebiedsindicatoren](#).

Cijfers alleen zijn niet voldoende. Door deze gegevens breed te bespreken, met ouders zelf en met professionals, gaan deze cijfers leven en kunt u ze

duiden. Vraag professionals uit verschillende domeinen - zoals GGD, bewoners, geboortezorg, JGZ, de verschillende loketten binnen de gemeente, wijkteams - om hiervoor hun kennis in te brengen, of ze het beeld herkennen en wat al wordt geboden en georganiseerd en wat nog niet. Ga met elkaar het gesprek aan over bijvoorbeeld:

- In sommige wijken is de kwetsbaarheidsscore onder (potentiële) ouders hoger, in andere wijken lager. Komt deze verdeling overeen met de u al bekende [indicatoren/leefgebieden](#), zoals sociale samenhang (beschermend) of werkloosheid (risicofactor)? Zijn dergelijke overeenkomsten of verschillen te verklaren?
- Sociale steun is een beschermende factor: is bekend hoe en bij wie (potentiële) ouders terecht kunnen voor formele én informele steun? En hoe zij daarmee hun netwerk kunnen uitbreiden en versterken?
- Vaak zal er een grote overlap zijn tussen wijken met een hoge kwetsbaarheidsscore onder (potentiële) ouders en minder gunstige scores op andere indicatoren/leefgebieden. Hoe houdt de integrale aanpak in deze wijken rekening met (potentiële) ouders, ofwel met de leeftijdsgroep 18-40 jarigen? Hoe worden zij bereikt? Bij welke ondersteuning kunnen zij aankloppen? Hoe werken professionals samen om deze groep op meerdere levensdomeinen maatwerk te kunnen bieden?
- Mogelijk is er géén overlap en komt een hoge kwetsbaarheidsscore onder (potentiële) ouders juist voor in wijken die gunstig scoren op andere indicatoren/leefgebieden. Kunt u achterhalen waar deze verschillen vandaan komen?
- Hoe verhouden de kaarten zich met andere monitoringsinformatie die u heeft rondom jeugd en kansrijke start en eventueel beschikbare [wijkprofielen](#)? Hoe verhouden de kaarten zich met gemaakte beleidskeuzes, eventuele programma's en geboden ondersteuning?

¹ Er zijn geen specifieke gegevens beschikbaar over 18-40 jarigen

Q & A

Zegt de *kwetsbaarheidsatlas* iets over individuele mensen?

Nee, de *kwetsbaarheidsatlas* laat de verdeling zien van het risico op een kwetsbare situatie tussen verschillende wijken binnen een gemeente. Met de *kwetsbaarheidsatlas* worden geen uitspraken gedaan over individuele mensen.

Maakt de *kwetsbaarheidsatlas* ook gebruik van de beschermende factoren?

Ja, het gaat om de balans tussen risicofactoren en beschermende factoren die van invloed zijn op het vermogen van (potentiële) ouders om met moeilijke situaties om te gaan. Als meer risicofactoren zich opstapelen is het risico op kwetsbare situaties hoger.

Waarom bestaat de doelgroep uit (potentiële) ouders?

Om ook toekomstige kinderen een zo goed mogelijke start te geven, moeten we ons niet alleen richten op het bieden van ondersteuning aan ouders, maar ook aan potentiële ouders.

Waarom wordt hiervoor gebruik gemaakt van een leeftijdsgroep (18-40 jarigen)?

Het overgrote deel van alle toekomstige ouders zal binnen deze leeftijdscategorie vallen.

Waarom moeten gemeenten specifieke aandacht besteden aan deze groep?

Door ook aan potentiële ouders steun te bieden waar nodig, investeert een gemeente zo vroeg mogelijk in de gezondheid van de toekomstige generatie, door het welbevinden en de zelfredzaamheid van toekomstige ouders te verbeteren. Dit is een belangrijke stap in het tegengaan van gezondheidsverschillen.

Betekent een hogere kwetsbaarheidsscore in een wijk dat alle (potentiële) ouders kwetsbaar zijn?

Nee, een hogere score betekent dat er een hoger risico is binnen deze groep om te leven in een kwetsbare situatie.

Meer weten?

Op de websites van [Kansrijke Start](#) en [Pharos](#) vindt u onder andere:

- [Feiten en cijfers](#)
- Een [themadocument over een gezonde en kansrijke start](#) en wat gemeenten daarin kunnen betekenen
- [Voorbeelden uit de praktijk](#) en [praktijkverhalen](#)
- [Een handreiking naar een integrale aanpak Kansrijke Start](#)

Het Erasmus MC en de gemeente Rotterdam hebben een (werk)definitie ontwikkeld over kwetsbaarheid onder zwangeren, ten behoeve van meer uniformiteit over kwetsbaarheid in onderzoek, beleid en praktijk. Deze definitie vindt u [hier](#).

Beschikbaarheid lokale plattegronden

De Atlas Kwetsbaarheid is tot stand gekomen door een samenwerking tussen het [Erasmus MC, afdeling Verloskunde en Gynaecologie](#) en de [Bernard van Leer Foundation](#). Voor meer informatie over de Atlas Kwetsbaarheid, het gebruik en de beschikbaarheid van de (gemeentelijke) kaarten kunt u contact opnemen met Lindsey van der Meer via email: l.vandermeer.1@erasmusmc.nl.